

Recensioner av Tariq Alis bok *Vad var kommunismen?*

Tariq Ali. *Vad var kommunismen? En kritisk betraktelse*. Översättning Henrik Celanders Lund: Celanders förlag, 2012. 99 sid.

Vi har här samlat ett antal recensioner av den till svenska nyligen översatta boken av Ali (engelska originalet kom ut 2009, 20 år efter Berlinmurens fall). Recensionerna är skrivna utifrån olika vänsterståndpunkter och redovisas i tidsordning.

I artikelsamlingen saknas den tidigare på marxistarkivet publicerade recensionen av Håkan Blomqvists, [Marx på marsch](#) (ursprungligen publicerad i *Aftonbladet* 29/10 2012)

Innehåll

Christian Swalander: Dags för kollektiva lösningar?	2
Jon Weman: En liknöjdhetens diktatur	5
Rabbe Kurtén: En uppgörelse med realsocialismen	7
Hans Norebrink: Socialismens uppgång och fall.....	11

Christian Swalander: Dags för kollektiva lösningar?

Ur nättidningen *Alba* 8/11 2012

Det är den 1 november 2012 och på *Dagens Nyheter*s debattsida skriver socialminister Göran Hägglund om det som kommit att kallas valfrihet i välfärden och hur denna hotas av de förslag till regleringar och kontroll som Socialdemokraterna föreslagit för att förhindra att skattepengar hämtas ur de privata välfärdsföretagen och blir vinster i riskkapitalbolag.

Göran Hägglunds artikel är värd att begrundas, inte för de argument och ståndpunkter som framförs, de är väl kända och helt förutsägbara med tanke på vem avsändaren är. Hägglund ställer vad han ser som två extrema motpoler mot varandra, den enskilda människans valfrihet, som han förespråkar, emot ett av politiker reglerat välfärdsutbud, vilket han ser som ett utslag av kvardröjande sjuttiotalsradikalism inom en för övrigt hjälpligt pragmatisk socialdemokrati.

Men den valfrihet han tänker sig är alltid begränsad till det utbud som föreligger. Man kanske skulle vilja välja att tillbringa sin ålderdom i ett av pensionärsreservaten i Florida, men det går ju inte, man kan inte ens välja att bo i en behaglig miljö på Österlen. När det gäller vård på ålderns höst är man kanske inte ens kapabel att välja, och då infinner sig en intressant omständighet, nämligen att vårdgivaren väljer. I det fallet kan man alltså mycket väl föreställa sig att det privata vårdföretaget säger att du, skröplige åldring, är alltför skröplig och vårdkrävande för att vi ska kunna ta hand om dig, så du får gå till den kommunala vårdinrättning som måste ta emot dig. Är detta illvilligt förtal? Knappast. Den fria etableringsrätten för vårdcentraler och vårdvalet i Stockholm har visat hur privata vårdcentraler överetableras i områden som Östermalm och Vasastaden medan förortområdena får klara sig med ett mycket glesare utbud.

Den valfrihet som Göran Hägglund förespråkar är alltså minst lika mycket en valfrihet för vårdföretagen att välja patienter som för patienter att välja vårdgivare. Göran Hägglund gör nu som alltid en poäng av att det inte bör vara politiker som bestämmer var en människa ska få vård och vilken kvalitet vården ska ha. Vad han väljer att bortse ifrån är att politiker inte är födda sådana, utan att de just det väljs. Och att de innan de eventuellt blir valda, förväntas redovisa vilken politik de avser att bedriva, på vårdområdet såväl som på andra.

Det finns skäl att oroa sig för demokratins möjligheter att göra skillnad när partierna trängs för att hamna mitterst i den politiska fåran som mest kan tänkas tilltala den befolkning i de större städernas gentrifierade innerstadsområden som gynnas, ofta otillbörligt, av genomslaget för individualistiska och privata lösningar på välfärdsområdet, men lösningen på det problemet är inte mindre utan mer politik.

Den barrikad som Göran Hägglund försvarar är inte byggd för att säkra enskilda människors rättigheter, utan för att försvara ett system genomsyrat av marknadstänkande på alla livets områden, med andra ord ett kapitalistiskt system, där vinstintresset är en primär drivkraft för alla företag, också de på välfärdsområdet som får sina inkomster från skattepengar som de förkättrade politikerna styr över, vilket onekligen är en begränsande faktor för de val som Göran Hägglund vill ska vara fria. Även Göran Hägglund måste alltså, åtminstone tills vidare, acceptera att valfriheten har ganska snäva och politiskt definierade ekonomiska ramar som på ett ytterst påtagligt sätt begränsar den frihet han säger sig värna.

Är det något som varit en gemensam ståndpunkt för så gott som hela det politiska fältet från cirka 1989 är det att socialismen som idé och praktik är passé, och ännu mer så, om möjligt, kommunismen. De stora socialdemokratiska partierna hade redan släppt alla tankar på ett socialiserat näringsliv, löntagarfonderna i Sverige var väl en senkommen sista suck, men

också de kommunistiska partierna reformerades till allmänna välfärdspartier och övergav efterhand det klasstänkande som egentligen motiverade deras existens, varefter de så småningom dog ut eller förminskades till ointressanta fragment, helt utan möjlighet att vinna anhängare eller röster i val.

Den borttynande kommunismen bildar bakgrund till den diskussion som Tariq Ali för i sin nyutkomna bok *Vad var kommunismen? En kritisk betraktelse*. Tariq Ali är en inflytelserik vänsterdebattör som bland annat varit redaktör för den respekterade idétidningen *New Left review*. Han är, till skillnad från väldigt många andra debattörer med synpunkter på Marx och marxismen, insatt i vad Marx faktiskt skrev, vilket inte alls betyder att han är en okritisk apologet och förespråkare för marxistiska idéer, vilket var det sista Marx själv önskade sig. Han betraktade den kritiska medvetenheten och debatten som en förutsättning för den samhällsutveckling han önskade se, och därmed är det också sagt att så gott som inga av de kommunistiska stater som uppstod och försvann under 1900-talet egentligen var marxistiska. ”Marxism” var ju för övrigt också något som Marx själv tog avstånd ifrån.

Man kan ju fråga sig om det är någon som helst mening med att skriva om Marx idéer och samhällsanalys i en tid där allt som har med socialism och kommunism att göra tycks ligga helt utanför den diskurs i vilken samtidens politiska förutsättningar och villkor hör hemma. Tariq Ali påpekar att året efter den senaste omfattande ekonomiska krisen år 2008 var Marx *Kapitalet* den näst mest sålda boken i Storbritannien. Det fanns tydligen ett starkt behov av att närmare förstå hur det kapitalistiska systemet fungerar. Tariq Ali varvar historiska skeenden med citat som visar hur långt från Marx till exempel det stalinistiska Sovjetunionen befann sig, men han kan inte komma ifrån att det fanns inbyggda svagheter i Marx föreställningar om hur ett kommunistiskt samhälle skulle åstadkommas som gjorde det möjligt att i kraft av hans teorier inrätta den proletära diktatur som blev så förödande för både personlig frihet och tankefrihet.

Samtidigt ryms i den marxistiska analysen en dröm som förmodligen aldrig kan släckas om ett jämlikt och rättvist samhälle med stor frihet och utan rovdraft på natur och människor. Det är väl också det som är orsaken till att Tariq Ali alls skrivit boken, det är ju precis som han säger så att kapitalismen har misslyckats ett antal gånger och dessa misslyckanden har inte på något sätt bidragit till att öka den sociala rättvisan eller medfört en jämnare fördelning av ekonomiska tillgångar.

För närvarande är både EU och USA i kris, och även om inga totala sammanbrott ägt rum än så kan de inte uteslutas. Kan euroländerna inte rädda den gemensamma valutan samtidigt som arbetslösheten ökar och den sociala oron med den kan mycket hända som betraktats som otänkbara. Det är dock svårt att se hur något av de sklerotiska gamla socialist- eller kommunistpartierna skulle kunna kapitalisera på en sådan oro, i synnerhet inte som all diskussion med marxistiska förtecken länge varit utesluten ur samhällsdebatten. Det betyder kanske också att nymarxistiska rörelser skulle få det svårt att bli breda politiska alternativ. Ett betydligt dystrare scenario men kanske mer troligt är att i en sådan situation en rörelse som bekänner sig till ett kapitalistiskt system men förenar den bekännelsen med en extremt disciplinär och estetiskt förförande samhällsordning, dvs fascismen, skulle få en nytändning.

När det gäller USA kan förmodligen ytterligare bostadslånekriser uppstå och arbetslösheten kan stiga till nivåer som inte är möjliga att hantera i ett system där de sociala skyddsnetten är glesa när de inte är helt obefintliga. En åldrande och illa underhållen infrastruktur och en närmast mardrömslik låsning vid den myt som kallas ”den amerikanska livsstilen” och som förutsätter massbilism och oljeberoende gör samhället mer och mer dysfunktionellt när priset för utvinningen av oljan pressas upp mot nivåer där brist kan göra det bilistiska sättet att leva omöjligt. Utom möjligen för mycket ekonomiskt välsituerade, vilket i sin tur kan skapa stor

social oro. För USA:s omvärld är det en närmast ångestskapande gåta hur en hel presidentvalskampanj kunnat föras utan att klimatfrågan över huvud taget aktualiserats.

I global ekonomisk skala ser man hur industriella substansvärden blir allt mindre i förhållande till de fiktiva spekulationsvärden som driver fram enorma vinster i en icke-produktiv och parasitär del av det ekonomiska systemet som är helt internationaliserad och oberoende av eventuella försök att beskatta den för att stater ska få medel till social välfärd som sjuk- och åldrvård. Till den delen av ekonomin har förts enorma belopp från medborgerliga besparingar, alltså pensionsfonderna. Nu görs det gällande att en krasch av sådana dimensioner att alla värden skulle gå förlorade inte längre kan inträffa.

Det är samma inställning som de som vinner på systemet och försvarar det haft före tidigare sammanbrott. Men om det händer, och givetvis kan det kan hända, att ett sammanbrott inträffar som raderar ut pensionsfondernas värden, vad ska då alla de säga som anser att börserna är rätt plats för tillgångar som ska säkra den långsiktiga välfärden? Kommer man då att kunna tänka tanken att de intressen som driver upp börsvärden och de intressen som vill säkra en långsiktig välfärd kanske inte sammanfaller utan är i konflikt med varandra, en konflikt som är relativt osynlig så länge allt fungerar någorlunda, men kan bli akut rätt som det är.

Tariq Ali beskriver som ett symptom på den nuvarande utvecklingens risker hur de moderna storstäderna, dit fler och fler flyttar, blir mer och mer dickenska till sin sociala karaktär. En burgen medelklass med dyra bostäder i städernas bästa lägen kontrasteras mot ett socialt och ekonomiskt utarmat bottenskikt, som bor i dåliga bostäder och tjänar lite eller näst intill ingenting. Fattigdomen går i arv, fasta och långsiktiga anställningar finns inte, de jobb man kan få utgörs ofta av tillfälliga påhugg, osäkerheten blir ett kroniskt tillstånd och ohälsotalen skenar.

Det känns inte som någon orimlig tanke när Tariq Ali föreslår att man fördomsfritt borde kunna pröva om inte kollektiva lösningar, byggda på idén om en socialt ansvarstagande stat och föreställningen om ett samhälle baserat på grundläggande ekonomiska överenskommelser om en rimlig fördelning av de tillgångar som samhällets produktionsapparat, både i fråga om varor och tjänster, kan generera.

Det hävdas ibland att ökade inkomstskillnader och att privatförmögenheter tillåts växa utan att beskattas är bra för samhället genom att förmögenhetsbildningen för de få ändå bidrar till att öka välståndet också för de många som inte har det lika väl förspänt. Den här trickle down-teorin håller inte i längden menar Ali, den har fungerat ibland och under vissa omständigheter, men de problem världen står inför idag när det gäller ökad rikedom och ökad fattigdom innebär sådana sociala spänningar att man inte bara kan låta allting bara fortgå i något slags tro på att vi lever i den bästa av tänkbara världar.

Jag håller gärna med Tariq Ali när han säger att kapitalismen tillåtits misslyckas ett stort antal gånger. Men han säger också att kommunismen tillåtits misslyckas bara en gång. Det där tycker jag är tveksamt. Det känns inte rimligt att säga att det är samma kommunism som misslyckades i Sovjet, Jugoslavien eller Kambodja. De var så olika att de, tycker jag, bör betraktas som misslyckanden i egen rätt. Det är också svårt att dra slutsatser som är fullt ut gemensamma för de här olika formerna av kommunism.

Egentligen var ju ingen av dem kommunism i den mening som Marx lade i ordet, den självkritiska och utvecklingsdrivande inställning han betraktade som omistlig var ju inte precis påtaglig. Däremot lyfter Ali fram det som i den idag dominerande nyliberala ideologiproduktionen gärna undanhålls, nämligen de kvaliteter som de ”kommunistiska” samhällena faktiskt hade, fri sjukvård, rätt till bostad, rätt till arbete och försörjning osv.

Vad ska man då säga om den syn på samhället som Göran Högglund företräder? Har den framtiden för sig? Ja, först får man väl konstatera att den valfrihet han så varmt förespråkar är ytterst begränsad eftersom de ekonomiska ramarna för den sätts av politiker, de politiker som han anser inte bör ha någonting att säga till om när det gäller vilken vård folk ska få på ålderns höst. Det är som om de val som individerna träffar när de väljer sina politiker inte räknas jämfört med de val som man vill att folk ska göra på den personliga nivån. Det är inte konstigt att väljarna i ett land med starka demokratiska traditioner bortser från Kristdemokraterna som tänkbart politiskt alternativ.

Det underliga talet om ”verklighetens folk” som förringas och föraktas av vänsterintellektuella som gör konstig konst och pratar smörja i tv visar vilken begränsad och fördomsfull verklighetsbild som råder i det kristdemokratiska partiet. Det frekventa talet om hur viktiga beslut ska fattas ”hemma vid köksborden” förolämpar människor som oroar sig för hur verkligheten faktiskt ser ut, också när det gäller de större politiska sammanhangen. Politiker som Göran Högglund gör det motiverat att pröva tanken på en ny vänster där politiken ses som ett värdefullt medel till att skapa ett gott samhälle, där de som nu skor sig på företagssamhet inom välfärdssektorn får se sina vinster beskattas så hårt att de verkligen får bidra till utvecklingen inom vård- och omsorgsområdet.

Tariq Ali citerar Hans Magnus Enzensberger, som i en dikt om Marx skrev:

Jag ser dig förrådd
av dina anhängare:
bara dina fiender
är dig trogna.

Möjligen är en fiende som Göran Högglund en tillgång för en ny vänster.

Jon Weman: En liknöjdhetens diktatur

Ur *Arbetaren* 13/12 2012

I många avseenden har vänstern fortfarande inte återhämtat sig efter chocken 1989. Den sent påkomna brådskan att distansera sig från de östeuropeiska systemen lämnade ett tomrum som aldrig helt har fyllts. Men det är svårt att diskutera socialismen utan att samtidigt diskutera erfarenheterna av de praktiska försöken att skapa den, skriver Jon Weman, som läst Tariq Alis bok *Vad var kommunismen?*

”Vill ni ha det som i Sovjet?”, ”det gick inte så bra sist man försökte, eller hur?”. Liknande frågor/motargument är det få socialister som inte är välbekanta med.

Inte sällan leder det till en något irriterad reaktion. Medan svaret kan variera en smula, beroende på exakt ideologisk inriktning, brukar det framställas som en självklarhet, något som frågeställaren redan borde ha begripit.

Men det är varken en underlig eller en dum fråga. Att vara skeptisk mot i teorin perfekta utopier och lägga större vikt vid vad resultaten blivit i praktiken är en inställning som snarast tyder på sunt förnuft, och i en materialistisk filosofi är det än mer naturligt. Socialister pekar antingen på misstag eller på svåra yttre omständigheter – men hur kan man vara säker på att inte motsvarande misstag skulle begås igen eller att omständigheterna skulle vara bättre nästa gång?

I många avseenden har vänstern – särskilt den europeiska – fortfarande inte återhämtat sig efter chocken 1989. Den sent påkomna, och inte helt trovärdiga, brådskan att distansera sig från de östeuropeiska systemen och därefter längtan efter att lämna minnet av Sovjetepoken bakom sig för gott lämnade ett tomrum som aldrig helt har fyllts. Med viljan att slippa tala om

Sovjet följde en rädsla för att tala om socialismen som sådan. Men den som vill övertyga andra måste förmedla stolthet över sin egen ideologi, inte ängslan. En förklaring till att vänsterns framgångar inte står i proportion till opinionsstödet för många av dess ståndpunkter är antagligen just denna undvikande inställning till dess egna ideologiska grunder och mål. Men det är svårt att diskutera socialismen utan att samtidigt diskutera erfarenheterna av de praktiska försöken att skapa den.

Det är detta Tariq Ali försöker ta itu med i sin *Vad var kommunismen?* – en essä/mycket snabb historieöversikt som analyserar Sovjetunionen, Kina och Östeuropa, från ryska revolutionen 1917 till Berlinmurens fall 1989.

Ali skriver själv att boken ”inte innehåller mycket nytt”.

Faktiskt har något av karaktären av ett långt förord till den bokserie den ingår i, redigerad av Ali själv (med böcker av bland andra Slavenka Drakulić, Boris Kagarlitskij, den högaktuella Mo Yan och ett antal andra i Sverige mindre kända författare från bland annat Indien). Bara Drakulićs *Katt i Warszawa* har blivit översatt till svenska; man kan hoppas att det blir fler i framtiden.

Alis bok saknar huvudsakligen de detaljerade, konkreta undersökningar och den förstahandsinformation som de andra böckerna förhoppningsvis kan bidra med. Trots det nyanserar Ali den gängse bilden av främst Sovjet i vissa avseenden. Så skriver han exempelvis att övergången från Stalin till Chrusjtjov innebar ett skifte från ”totalitarism” till ”byråkratisk pluralism”. Från 1950-talet fram till mitten av 80-talet var Sovjetunionen, jämfört med Östeuropa och Kina, anmärkningsvärt stabilt, menar Ali. Det förklarades inte av statlig terror, utan mer av liknöjdhet, stigande levnadsstandard och en politisk kontroll som var tillräckligt mild för att inte kännas alltför mycket i de flesta människors vardag, men tillräckligt hård för att stoppa verkligt systemkritiska tendenser, medan en viss debatt och kritik inom givna ramar faktiskt tilläts redan innan Gorbatsjov. ”Byråkratisk pluralism”, snarare än den ”halvdiktatur” det brukar talas om i borgerliga medier, är ett begrepp man skulle kunna använda även om hotet inifrån; mot revolutioner som de venezolanska och den bolivianska, om de folkliga rörelserna slutligen skulle förlora mot de konservativa krafter inom staten. I det fallet kombinerat med fria val och en långt större formell öppenhet, men med samma karaktäristika – att revolutionens vitalitet ebbat ut, att samhällsdebatten hålls inom kontrollerade ramar, och att folket låter nöja sig med social trygghet och stigande levnadsstandard och lägger mer storslagna mål på hyllan.

Alis analys av ”vad som gick fel” ligger nära den trotskistiska traditionen. De yttre påfrestningarna, decimeringen av ideologiskt skolade socialister, nödåtgärderna som blev permanenta och etablerade byråkratin som den dominerande kraften och i förlängningen lyfte fram Stalin.

Stalinismen som en tvångströja som i sin tur deformerade alla följande revolutioner. Andra har naturligtvis förlagt ”syndafallet” tidigare: anarkistiska kritiker pekar på Kronstadt-massakern [1921] och de byråkratiska manövrarna mot oberoende sovjeter och fabrikskommittéer som argument för att förstelningen var ett givet resultat utifrån bolsjevikernas ideologi (Noam Chomsky ser rent av leninismen som en ideologi för de intellektuella klassintresse, en alternativ väg till makten i stället för att ställa sig i kapitalets tjänst, medan exempelvis Murray Bookchin noterar Lenins försök att kväsa byråkratin under sina sista år och ser hans intentioner som ärliga, men utsiktslösa). Och åter andra har förlagt det senare i historien.

Men det är nog att göra boken en otjänst att främst läsa den som ett inlägg i denna väl upptrampade debatt. Oavsett deras historiska analys är det få vänsterrörelser av betydelse

i dag som i praktiken är inställda på att upprepa bolsjevikernas variant av proletariatets diktatur.

I dag står vänsterns modell för organisation och strategi i praktiken mellan en pragmatisk kombination av deltagande demokrati och traditionella partier med siktet inställt på statsmakten (Syriza, ALBA-länderna i Latinamerika) och en antihierarkisk organisering influerad av en än radikalare maktkritik än den klassiska anarkismens (De ursinnigas rörelse, Occupy). Vilken väg som blir framtidens kommer nog snarare att avgöras av aktuella erfarenheter än av ytterligare en omtolkning av skeendet i Ryssland under 1920-talet.

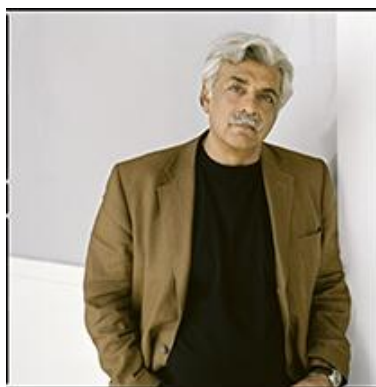
Snarare är bokens poäng att ifrågasätta det ”sunda förnuftets” etablerade sanning att ”socialismen visade sig inte fungera i praktiken”.

De ”etablerade sanningarna” är framför allt två: Socialism är oförenligt med demokrati. Planekonomi kan inte fungera. Tankar som långt innan de blev etablerade formulerades i nyliberalerna Friedrich von Hayeks *Vägen till trälldom* respektive Ludwig von Mises *Economic Calculation in the Soviet Commonwealth*. Argumenten för bägge är egentligen teoretiskt svaga och cirkulära. De har accepterats för att de fått massiv spridning, och – det avgörande – för att verkligheten tyckts bekräfta dem. Vad var kommunismen? angriper den bilden utifrån flera linjer. Ali ställer den faktiskt existerande socialismen mot den faktiskt existerande kapitalismen, sådan den blivit i det forna östblocket. I Bulgarien ansåg exempelvis 44 procent 2009 att de hade det bättre under det gamla systemet än nu, mot 22 procent som ansåg motsatsen; i Rumänien ansåg sig 2010 också bara 23 procent ha fått det bättre sedan 1989, och 61 procent beskrev kommunismen som ”en god idé”. 1950- och 60-talens folkliga uppror i Östeuropa var också uppror för en annorlunda socialism, inte mot socialismen, påpekar Ali.

Den viktigaste poängen med boken – och bokserien – är kanske ändå själva anslaget: att författaren frivilligt tar sig an ett ämne som socialister annars mest berör när de pressas på svar av borgerliga debattörer.

Rabbe Kurtén: En uppgörelse med realsocialismen

Ur *Ny Tid* 14/1 2013

Tariq Ali. Foto: Nina Subin

Vänstern måste skaka av sig Sovjetunionens ok för att gå framåt, skriver Tariq Ali i sin pamflett. Rabbe Kurtén går vidare i Alis resonemang.

I mina mer pessimistiska stunder brukar jag ibland hävda att ett nytt seriöst försök att omvandla vårt kapitalistiska samhällssystem i socialistisk riktning inte är möjligt förrän någon

gång efter 2050, när ingen längre har ett levande minne av realsocialismen och av den sovjetiska modellen för hur det socialistiska samhället skulle utformas. Dessutom, brukar jag tillägga, måste detta nästa försök initieras i USA där det finns en grundmurad tradition av demokrati på lokal gräsrotsnivå, en sund skepsis mot statlig överhet och ett folk som anser sig ha rätt att bära vapen.

Hos oss har det idag blivit liktydigt med politiskt självmord att kalla sig kommunist, vi minns hur ansatt det svenska vänsterpartiets ordförande **Lars Ohly** var när han inte ville ta avstånd från kommunistattributet, hur han då genast pådyvlades ansvar för allt ont som partiet och stater som kallat sig kommunistiska har åstadkommit. Till och med ordet socialist är besudlat och leder mångas tankar till Sovjet och det samhällssystem man där byggde upp och till de avknoppningar och efterföljare systemet fick i olika delar av världen.

Hur ska vi komma vidare? Vi som ännu hoppas att dagens globala kapitalism inte utgör historiens slut, som **Francis Fukuyama** hävdade, utan endast ytterligare en anhalt i den historiska processen, en anhalt där det nuvarande samhällssystemet likt alla tidigare kommer att förändras och gå under av sina egna, inbyggda motsättningar. Med den förhoppningen vill jag inte ge uttryck för något slags historisk determinism, däremot för föreställningen att historieprocessen är dialektisk, ingen utvecklingstrend kan fortgå i evighet, förr eller senare kommer det en brytpunkt där utvecklingen byter riktning och kör in på ett nytt spår, eller som **Marx** uttryckte det: ”där kvantiteten övergår i kvalitet”.

Hur ska vi komma ifrån reaktionen: ”Du vill alltså att vi ska få det som i Sovjet?” på allt som luktar det minsta socialism, eller de ännu mer rabiata reaktionerna från folk som kommer från det forna Östeuropa vid minsta antydan till vänsteråsikter.

Tariq Ali brottas i sin lilla pamflett *Vad var kommunismen? En kritisk betraktelse* (engelsk titel: *The Idea of Communism*) med just den frågan.

Ali är en brittisk journalist och författare född i Pakistan. Han är medlem i redaktionsrådet för *New Left Review*, han har givit ut ett flertal politiska skrifter men även skrivit skönlitteratur och gjort filmer; han är redaktör för en skriftserie på temat *What was Communism?* på förlaget Seagull Books, där även hans egen, ovan nämnda pamflett ingår. Den har nyligen även utgivits på svenska på Celanders förlag i översättning av **Henrik Celandér**.

Vad var kommunismen?

Tariq Ali vill i sin bok ge ett historiskt perspektiv på frågan om en övergång från kapitalism till någon form av socialism. Han påpekar att övergången från feodalism till kapitalism var en process som pågick i omkring 400 år och som innebar många misslyckanden och bakslag och medförde en omfattande blodspillan. Man kan fråga sig varför vi inbillar oss att en övergång från kapitalism till socialism ska kunna ske i ett slag när det ännu finns samhällen som inte ens uppnått ett kapitalistiskt stadium, trots globaliseringen, och när föreställningen om socialism i ett land eller i en isolerad region har visat sig ohållbar. Vår föreställning om socialism så som Marx skisserade tanken är en föreställning om ett rättvist överflödssamhälle. Globalt sett har vi långt dit.

I boken utgår Tariq Ali från *Det kommunistiska manifestet* som det formulerades 1848, en text som fortfarande är förunderligt aktuell, särskilt i beskrivningen av hur den kapitalistiska ekonomin förändrar samhället. När jag hör mina kulturkonservativa vänner beskriva sin vantrivsel i moderniteten har det hänt att jag överlämnat manifestet för genomläsning och påpekat att den beskrivning som Marx ger där i väldigt hög grad liknar den kritik av det moderna samhället dessa vänner motiverar sin vantrivsel med.

Det finns två grundläggande frågor man måste ställa sig inför utvecklingen i Sovjet och i alla de övriga samhällen där man tagit den socialistiska utvecklingen i Sovjet som modell för den egna utvecklingen.

Den första frågan handlar om ifall det finns något slags deterministisk lagbundenhet som innebär att varje försök att förverkliga en socialistisk samhällsomvandling måste följa det sovjetiska mönstret och leda till ett samhälle likt det sovjetiska. Om den frågan kan besvaras med ett nej blir de naturliga följdfrågorna hur alternativa vägar mot ett socialistiskt samhälle kan se ut och vad vi i så fall menar med socialism.

Tariq Ali drar en gräns mellan **Lenin** och **Stalin**. Enligt honom är det i och med Stalins maktövertagande som revolutionen spårar ur och så småningom leder till en centralbyråkratisk enpartistat där den marxistiska överbyggnaden utvecklas till en nästan religiös bokstavstro. På den punkten är Tariq Ali trogen den trotskistiska traditionen. Vi bör alltså enligt honom frikoppla begreppet socialism från att associeras med stalinismen i alla dess former. Även efter avstaliniseringen i Sovjet på 50-talet har alla ”folkdemokratier” och socialistiska samhällsförsök följt den stalinistiska modellen, socialism har identifierats med en hierarkisk, centralbyråkratisk enpartistat där ”proletariatets diktatur” upprätthålls i form av det proletära anvantgardets (d.v.s. kommunistpartiets) maktmonopol.

Alternativ analys

Vadim Mezujem, rysk professor vid Ryska Vetenskapsakademins Filosofiska Institut, gör i sin uppsats *Marxismi ja Bolsevismi* i boken *Marx ja Venäjä* en annan analys. Han menar att när bolsjevikerna tog över kontrollen över den ryska revolutionen och förde den till ett avslut så var den politik de genomförde inte primärt sprungen ur deras marxistiska analys och ideologi utan ur de särskilda ryska förhållandena. Mezujem för fram två viktiga förklaringar till varför en revolution med demokratiska förtecken inte var möjlig i den tidens Ryssland.

För det första var Ryssland ett utpräglat jordbruksland där jordbruket var kollektivt och organiserat kring halvfeodala bygemenskaper. Att modernisera och effektivisera jordbruket genom att bryta sönder bygemenskaperna och införa privat äganderätt till jorden var inte något som kunde genomföras med demokratiska medel. Antingen måste en eventuell jordreform påtvingas uppifrån eller också var risken stor för ett helt okontrollerat bondeuppror som kunde leda till totalt kaos och omfattande blodbad.

För det andra var tsar-Ryssland ett sönderfallande imperium som omfattade ett stort antal olika nationaliteter och folk utan annan sammanhållande identitet än att de hade erövrats av Rysslands arméer. Mensjevikernas modell, att avsätta tsaren, deklarerar Ryssland som republik och förklara att alla invånare var fria medborgare skulle med stor sannolikhet ha lett till att hela riket fallit sönder på ett liknande sätt som det forna Jugoslavien föll sönder när den sammanhållande gestalten och det regerande partiet förlorade sin auktoritet. Problemet tycks fortfarande kvarstå när man betraktar vad som hänt och händer i det nuvarande Rysslands relationer till Tjetjenien och till andra randstater i Kaukasus.

Bolsjevikerna var alltså enligt Mezujem i första hand ett parti av yrkesrevolutionärer som såg vad som behövdes och grep tillfället i akt. Visserligen drevs de av en socialistisk övertygelse men ingen samtida marxist räknade med att en socialistisk revolution skulle kunna genomföras i ett så efterblivet land som Ryssland. En förutsättning för revolutionens överlevnad som en form av socialism var att de europeiska industrialiserade länderna omedelbart följde efter. Detta skedde inte, utan den ryska revolutionen lämnades åt sitt öde och fick anpassa sig till föreställningen om ”socialism i ett land”.

Modern historieskrivning

Tariq Ali motiverar sin kortfattade berättelse om vad realsocialismen var och inte var sedd med marxistiska glasögon med att denna berättelse håller på att glömmas bort, den håller på att drunkna i alla moderna beskrivningar av socialismens uppgång och definitiva fall när nu Sovjetsystemet har kollapsat; de europeiska folkdemokratierna har anammat marknadsekonomin och anslutit sig till EU; Kina inför kapitalism och en marknadsekonomi utan demokrati under partiets ledning.

De moderna historikernas övergripande berättelse handlar inte längre, efter **Eric Hobsbawm**, om klassanalys och kampen mellan dem som har och dem som inte har utan om civilisationernas kamp i **Samuel P. Huntingtons** efterföljd.

Klassperspektivet och motsättningen mellan dem som har och dem som inte har måste återföras in i den vardagliga diskursen, i samtalen kring fikabord på jobbet, i de beskrivningar av dagens värld som ges i filmer och böcker, men också i den akademiska forskningen.

Vägen framåt

Låt mig som avslutning gå bortom vad Tariq Ali skriver och ge några personliga reflektioner och associationer utgående från hans text.

Vi är många, tror jag, som lever med en känsla av att vänstern, åtminstone i Europa, famlar och letar efter en sammanhängande vision av vilken sorts samhälle vi vill lämna efter oss till våra barn och barnbarn. Valkampanjer handlar om ett tiotal euro mer eller mindre i plånboken; om skattesänkningar eller skattehöjningar men inte om vad vi eventuellt får för våra skatter; om privata vinster i välfärden, inte om kvaliteten på tjänsterna inom vård, skola och omsorg. Det är ”marknaden” som bestämmer och vänstern tycks ha kapitulerat inför de globala, ekonomiska makthavarna.

Så mycket märkligare är det att nya idéer kan dyka upp från håll därifrån man minst väntar det. SNS förlag (Studieförbundet Näringsliv och Samhälle) har gett ut en bok med titeln *Tillsammans; En fungerande ekonomisk demokrati* med **Bo Rothstein** som redaktör. Grundtanken i boken är att när det gäller styrning av samhället – kommuner, stater – har vi kommit fram till att den representativa demokratin är den bästa styrelseformen, frågan är då varför inte det samma kunde gälla för företagsvärlden och näringslivet. I boken skisseras en modell för hur en ekonomisk demokrati skulle kunna genomföras. I stället för att ”ägarna” (kapitalet) äger produktionsapparaten och hyr in (anställer) folk som ska sköta den och producera nyttigheterna så kunde man tänka sig en modell där alla ”anställda” äger och driver produktionsapparaten och hyr in (lånar) kapital på en öppen kapitalmarknad. Styrelsen skulle väljas av dem som jobbar i företaget och liksom företagsledningen vara ansvariga inför dem, inte inför utomstående penningutlånare. Pengar finns det ju gott om i dag, även om spekulationsmarknaden för närvarande har skapat helt orealistiska förväntningar på avkastning. I mina ögon tycks förslaget vara värt en allvarlig analys från vänsterhåll. Under vilka förutsättningar skulle en sådan modell vara ägnad att ändra de ekonomiska maktförhållandena?

Alternativ finns

I en signerad ledare i *Aftonbladet* den 2 december skriver **Katrine Kielos** om teknik som ger enorma vinster. Hon menar att den moderna tekniken kommer att göra det möjligt även för vanliga konsumenter att beställa skraddarsydda varor när behovet uppstår i stället för att välja och vraka i ett massproducerat överutbud där en stor del av de erbjudna varorna hamnar oanvända på soptippen. Redan i dag knyter företagen sina underleverantörer till sig med hjälp av IT och med krav på leverans ”just in time”, det vill säga när behovet uppstår, i stället för att

handla på en överflödsmarknad och hålla sig med rundligt tilltagna lager som låser kapital och kostar i utrymme och onödigt svinn.

I *Ny Tid* 48/2012 skriver **Fredrik Sonck** om Vänsterförbundets diskussionsdokument om grundinkomst. Även detta är ett möjligt steg mot ett samhälle där människors överlevnad inte är beroende av att de är inlåsta i en produktionsapparat som i ett accelererat tempo massproducerar ett överflöd av varor för soptippen och därmed för oss allt närmare den punkt där jordens ändliga resurser inte längre räcker till.

Detta var några exempel på tendenser som jag tycker borde ingå i en vänsterstrategi för ett rättvist överflödssamhälle där människor samarbetar i stället för att konkurrera. Vilket återför mig till mitt resonemang i inledningen. Varför måste en global förändring starta i USA och varför valde jag de tre kriterier jag valde?

Jag tror att en socialistisk demokrati måste bygga på en lokal demokrati på gräsrotsnivå där alla som berörs av en fråga även har en verklig möjlighet att göra sin röst hörd.

Jag tror att i ett socialistiskt samhälle måste vi frigöra oss från föreställningen att alla lösningar måste vara storskaliga och centraliserade och att staten i alla lägen måste vara garant. Det kommer att behövas lösningar på alla nivåer och av olika storlek.

Jag tror att ett beväpnat folk är svårare att förtrycka än ett obeväpnat. Det främsta vapnet i ett folks händer måste naturligtvis vara en gemensam utbildning i civilt motstånd och ickevåldsmetoder.

Ny Tid (Helsingfors) 14 januari 2013.

Hans Norebrink: Socialismens uppgång och fall

Daterad 3/2 2013

Om socialismens uppgång och fall (och potentiella nytändning?)

En bra kort sammanfattning av socialismen/kommunismens 200-åriga upp-som-en-sol-och-ner-som-en-pannkaka-historia. Som ironiskt nog började med att folket stormade Bastiljen under franska revolutionen 1789, och slutade med att folket stormade Berlinmuren under den östtyska revolutionen 1989. Först rev man fängelsemurarna utifrån, sedan inifrån...

De dryga 70 år (1917-1991) som vänstern hade på sig under 1900-talet för att omvandla teoretisk marxistisk idésocialism till praktisk fungerande realsocialism resulterade i ett katastrofalt misslyckande, enligt pakistansk-brittiske vänsterförfattaren Tariq Ali i *"Vad var kommunismen? – En kritisk betraktelse"*.

Visserligen uppnåddes, påpekar han, stora ekonomiska och sociala framsteg; utbildning, hälsovård, rätt till arbete och bostad, industrialisering. Och visserligen fanns ett visst proletärt och folkligt stöd för regimerna i socialistblocket (fast samma kan ju sägas om många socialdemokratiska, borgerliga eller fascistiska kapitalistregimer, min kommentar).

Men i den stora utmaningen; att skapa ett arbetar-bonde-folket-självstyrt samhälle med politisk och ekonomisk demokrati på alla nivåer – som redan Marx kämpade för – där led realsocialismen ett fullständigt nederlag. Det blev ingen äkta fullständig demokrati, ingen vardagsfolkmakt, inget lika värde människor emellan, ingen frihet, jämlikhet och broderskap.

En följd av stalinismen/maoismens misslyckande och stora förbrytelser är skepsis och cynism inom arbetarklassen inför *hela* det socialistiska projektet som idé, skriver Tariq Ali. Han poängterar med skärpa att *inget som sägs eller skrivs* kan ändra på det (och därför upplever jag personligen det som ganska meningslöst att i dagsläget propagera för socialism på jobbet).

Det skulle alltså inte räcka med att dagens splittrade röd-socialistiska och grön-ekologiska partier och rörelser samlade sig till ett nytt och alternativt politiskt projekt. Det räcker inte heller med de blandekonomiska vänstersocialdemokratiska samhällsexperimenten i Sydamerika som socialistiska exempel.

Chavez Venezuela, Morales Bolivia och Correas Ecuador har ännu långt att gå för att uppnå arbetarmakt i företagen och socialistisk massdemokrati, och därmed utgöra lockande politiska föredömen för den globala arbetarklassen.

Nej, slår författaren fast. Vanliga människors *desillusionering* inför allt som luktar socialism och antikapitalism är *så djupgående*, och deras jämställande av socialismen som ideologi med Sovjetsystemets praktik (stalinismen etcetera) så total, att det *bara finns en sak* som kan förändra deras misstänksamma attityder menar han och skriver:

”Det enda som kan förändra situationen är direkta erfarenheter och kunskaper som visar på motsatsen. Befolkningarna både i öst och väst måste med egna ögon få se ett system som förkunnar och i praktiken tillämpar både socialism och demokrati (politisk pluralism, yttrandefrihet, tillgång till medier, rätt att bilda fackföreningar, kulturell frihet) innan en omfattande förändring av medvetandet kan äga rum.”

Om denna tänkta nya, förbättrade, reviderade och politiskt gångbara socialism skriver han som följer nedan (tack och lov att han skippar begreppet kommunism som väl tyvärr får anses vara förbrukat idag efter allt ont som skett i dess namn):

”En socialism för det 21:a århundradet som bygger på en socialt rättvis ekonomisk struktur i förening med en radikal politisk demokrati skulle vara den mest djupgående och meningsfulla utmaningen av den kapitalistiska samhällsordningens prioriteringar i Väst, vars triumf till stor del beror på den byråkratiska despoti som besudlade socialismen i före detta Sovjetunionen.”

Mindre prat och mer verkstad alltså. Men först måste vänstern just prata sig samman och färdigt om vad som gick snett med verklighetens socialism. ”*Socialister måste...lära av nittonhundratalets misstag*” som författaren skriver avslutningsvis i sin historie- och debattbok.

För vad lönar det sig att kämpa för socialism om vi inte vet varför den hittills lidit nederlag, och hur vi ska förhindra den från att urarta återigen. Då är vi ju dömda att göra *samma felgrepp om igen* (mina synpunkter).

På frågan om varför socialismen kollapsade har Tariq Ali de i vänstersammanhang vanliga svaren. Ryska revolutionens degenerering till elitärt terrorvälde och förtryckande diktatur berodde till stora delar på beklagliga *objektiva omständigheter*; Ryssland var ett fattigt och primitivt bondeland utan demokratisk tradition. Arbetarklassen var liten och krig, inbördeskrig, massvält, blockad/isolering och en ekonomi i spillror gjorde att alltför många kämpande arbetare och ledande kommunister miste livet under de första turbulenta och avgörande åren i det som sades vara världens första arbetarbondestat.

Men då tycker jag Tariq Ali motsäger sig själv, eftersom han påpekar att många av dessa objektiva svårigheter i skapandet av socialismen *var övervunna* på 80-talet (och tidigare). Vid den tiden var Sovjet en utvecklad arbetarindustriell stat med sociala rättigheter och en hög utbildningsnivå. Så varför mognade inte Sovjetunionen då till en demokratisk socialism – istället för att hela systemet kapsejsade?

Ett ”talande faktum” i sammanhanget är, framhåller Tariq Ali, att vanligt folk i Ryssland och Kina varken kämpade *mot* eller *för* kapitalismens återinförande – det beslutet togs uppifrån och i eget (överlevnads)intresse av den styrande överklassen:

”Avstaliniseringen var inte resultatet av tryck nerifrån i Sovjetunionen eller Kina. Den leddes av män som fostrats inom systemet...insett att ideologin i de samhällen de ledde hade blivit en kvarleva från det förgångna...I en känsla av att vara utsatta och isolerade från sin egen befolkning som de hade förtryckt i årtionden slog de in på ett reformprogram som slutade med att kapitalismen återinfördes.”

Jag skulle vilja lägga till att det i Östeuropa och i de sovjetiska delrepublikerna fanns ett folkligt engagemang mot systemet, men ett *nationellt* sådant. Men i fråga om Kina och Ryssland har Tariq Ali helt rätt, och det framgår i det han skriver hur lika processerna var i de båda länderna (något som inte alltid framkommit).

I Kina leddes kapitalismens återinförande öppet av hela kommunistpartiet, medan det i Ryssland leddes fördolt av en del av kommunistpartiet (och i båda fallen blev slutresultatet statskapitalism i betydelsen kapitalism styrd av en stark stat). Tariq Ali skriver:

”Osynliga sociala krafter (de var i vart fall osynliga för mig) var redan i rörelse. Ett starkt skikt inom den sovjetiska byråkratin var fast beslutet att fullständigt återinföra kapitalismen. Detta skikt ville försäkra sig om att det skulle vara de som avgjorde vilka som skulle bli de nya miljonärerna och så blev det...en ny symbios av maffialiknande kapitalism.”

Det fanns ändå kvar ett visst socialistiskt medvetande inom arbetarklassen under den auktoritära ”socialismen”. Tariq Ali nämner en unik opinionsundersökning av Komsomol bland sovjetiska fabriksarbetare 1977. Nästan samtliga uttalade sig där för arbetarkontroll i företagen. De ville istället för den dåvarande enmansledningen ha *valda* fabriksledningar, och tre fjärdedelar av arbetarna trodde också att en sådan produktionsorganisation skulle bli effektivare.

Men i slutändan är det remarkabelt hur passiv arbetarklassen i öst var fast de i teorin påstods vara den ledande sociala kraften i samhället. Det visar hur fullständigt realsocialismen hade sparat ur, menar jag. Ändå tror författaren att ett annat politiskt förlopp hade varit möjligt i det sovjetiska samhället.

Detta trots att han medger att det redan under Lenin och Trotskijs tid inrättades en bolsjevikisk diktatur utan demokratiska rättigheter (kommunisternas största misstag och viktigaste *subjektiva* omständighet bakom revolutionens sönderfall, enligt mig).

Denna diktatur skulle vara ”temporär” tills landet stabiliserades, men blev permanent efter Lenins död 1924, skriver Tariq Ali. Han skriver om ”...*en period med diktatur: Lenin, Stalin och Mao.*”

Författaren förklarar parti-stat-diktaturen med att de ryska revolutionärerna var besatta av att till varje pris behålla makten och inte, som de radikala jakobinerna under den franska revolutionen, förlora den till högerreaktionen. Och de behöll också makten, men lade samtidigt grunden till ytterligare auktoritär och byråkratisk centralisering under Stalintiden.

Varken i Sovjet, Kina eller i det Östeuropa som tvångsstaliniserades uppifrån efter kriget var det tal om att ”*förverkliga någon form av socialistisk demokrati*”, understryker Tariq Ali. De postrevolutionära staterna ”*har fullständigt försummat att skapa institutioner som kunnat kanalisera massornas medverkan i och kontroll över landets politiska och ekonomiska liv.*”

Jag instämmer i Tariq Alis analys av de ofördelaktiga förhållanden som den kommunistiska rörelsen verkade i. Den grymma tsaristiska diktaturen gynnade uppkomsten av ett hårdhudat, elitistiskt, centralistiskt och odemokratiskt underjordiskt parti som bolsjevikerna.

Detta tillsammans med världskrig, våldsam revolution, inbördeskrig, utländsk intervention och den medvetna arbetarklassens försvagning i striderna gjorde att en urartad våldmentalitet

kom att prägla Lenins rörelse. En bred folklig och fredlig övergång till socialismen är alltid att föredra. Så kanske den ryska revolutionen var dömd till undergång från början.

Men jag tycker sammantaget att Tariq Ali i sin bok *inte gräver tillräckligt djupt* när han söker förklaringar till felgreppen då socialismen skulle konstrueras – och vad som hade kunnat förebygga förfallet. Ändå citerar han exempelvis flitigt vad Karl Marx skrev om Pariskommunen 1871, som denne vänsterns ”urfader” kallade ”väsentligen en arbetarklassens regering”.

Och även om Pariskommunen besegrades hann den under sin korta tid att ge viktiga erfarenheter och lärdomar om hur en äkta folkmakt kan vidmakthålla sina ideal och sin massdemokratiska prägel efter demokratins införande/valsegern/maktövertagandet/samhällsomvandlingen/revolutionen (vilket sätt folket nu än kommer till makten). Lärdomar som Lenin och Mao gav läpparnas beaktelse till, men inte på allvar tillämpade.

Pariskommunen decentraliserade den *politiska makten*, eftersom den bildades av ständigt avsättbara ombud (ofta vanliga arbetare) från de olika distrikten av huvudstaden. Den decentraliserade den *administrativa makten*, eftersom folkombuden själva skulle utföra sina beslut istället för att överlåta dem till en byråkrati som mellanhand. Den decentraliserade den *ekonomiska makten* (resurserna/pengarna) genom att de offentliga tjänsterna skulle utföras för arbetarlön – och genom arbetarkontroll i övergivna företag. Den decentraliserade den *militära makten* genom allmän folkbeväpning. Den decentraliserade *kunskapsmakten* genom kostnadsfri utbildning tillgänglig för hela folket. Den decentraliserade *informationsmakten* eftersom den publicerade alla offentliga handlingar. Den decentraliserade *klassmakten* genom att påbörja allvarligt menade alliansbyggen med medelklassen och bondeklassen.

Socialismens kärna är politisk demokrati och politisk jämlikhet, plus ekonomisk demokrati och ekonomisk jämlikhet. Så Marx hade uppenbarligen rätt när han betecknade Pariskommunen som embryot till en demokratisk socialistisk stat. Kommunardernas samhällsbygge präglades av *jämlikhet* – det begrepp som mer än något annat kan användas för att avgöra om ett samhälle verkligen är socialistiskt eller inte.

Om man då jämför Lenins Ryssland och Maos Kina (för att inte tala om Stalins Ryssland och Dengs Kina) med dels Pariskommunens *praktik*, dels med socialismens *principer* blir det uppenbart att de båda staterna aldrig på djupet var socialistiska länder.

I början fanns troligen en viss ambition att ovanifrån mobilisera folket för socialism. Men det handlade likväl om diktaturer av (inledningsvis) ”upplysta” välvilliga eliter. Och även det är en fara som när Mao med uppenbarligen gott uppsåt uppifrån tvingade på folket utvecklingsatsningen ”Det stora språnget” med miljoner svältoffer som resultat.

Den politiska *makten* var centraliserad (ojämlik), och de ekonomiska *resurserna* var centraliserade (ojämlika) genom att den dominerande parti- och statsbyråkratin (*nomenklaturen*) hade maktbefogenheter och materiella privilegier skyhögt ovanför vanliga människors levnadsnivå.

När så Stalin respektive Deng Xiaoping tog makten försvann alla socialistiska föresatser. Byråkratin tog öppet och *objektivt* makten i sitt eget makt- och förtjänstintresse. Detta *oavsett om* partipamparna – *subjektivt* i sina hjärnor ljög för sig själva att de byggde socialismen och tjänade folket. Istället kom folket att tjäna dem.

Det är en vanlig mänsklig psykologisk försvarsmekanism att försöka överbrygga klyftan mellan *ideal* och *intresse* genom osanning inför sig själv. Så förebygger man så kallad kognitiv dissonans. Det är troligen ett vanligt beteende inom all världens överklass sedan klassamhällets uppkomst. Psykologisk forskning visar också att den som lyckas ljuga inför sig

själv är en mer övertygande lögnare också inför andra (sjävlögn kan därför ha gynnats av evolutionen).

Den senare avstaliniseringen i Sovjetunionen (från 1956) var bara en intern uppgörelse inom den härskande byråkratklassen (vilket även ”avmaoiseringen” delvis var). Nomenklaturan demokratiserades efter Stalins hårda toppstyre (som även drabbade byråkraterna själva), förtrycket av folket lättade och säkerhetsapparaten fick mindre makt.

Tariq Ali kommer från en trotskistisk tradition, där socialistländerna betecknats som ”degenererade arbetarstater”. Man har inte gått steget fullt ut och definierat de realsocialistiska länderna som styrda av en ny *klass*. Detta då man tyckt sig se en motsättning mellan byråkratins politiska makt och den ekonomiska basens statliga socialistiska karaktär.

För många med mig är det dock helt uppenbart att socialistblocket *styrdes av just en ny härskande klass*, att de var nya klassamhällen (vilket även var Mao-Kinas och Hoxha-Albaniens analys, fast de själva var likadana). Makten över produktionsmedlen låg visserligen i statliga, inte privata händer, men statsmakten låg *i sin tur* i händerna på den nya ”röda borgarklassen”. Därmed var den ekonomiska basen i Sovjet även den borgerlig.

Privat ägande av produktionsmedlen är alls ingen nödvändig förutsättning för uppkomsten av klassamhällen. Många historiska klassamhällen (slavbaserade eller feodala) dominerades av statligt ägande. Om överklassen innehar den ekonomiska makten som *privategendom* eller *kollektivegendom* är en oväsentlighet som vänstern tyvärr fixerat sig vid.

Det är elitens *reella* makt över arbetsplatserna och arbetarbefolkningen som är det viktiga, inte dess ytliga teknisk-juridiska *form*. Som vårdarbetare i offentlig sektor upplever jag dessutom dagligen att det inte finns ett jota mer av arbetarmakt och demokrati där jämfört med den privata sektorn.

Tariq Ali är som sagt bra på (real)socialismens historia. Men förvånansvärt sämre på de djupare orsakerna till dess sammanbrott. Det inspirerar mig att på rak hand – utan att konsultera mina böcker i dessa ämnen – utvidga denna recension till en mer grundläggande diskussion kring upphovet till socialismens undergång. Gräva fram urspårningens yttersta rötter.

Kanske man kan se leninismen och maoismen som instabila övergångsregimer (som trotskister säger om stalinismen) mellan vad som börjar med socialistiska målsättningar och folklig mobilisering (som *delvis* under kulturrevolutionen) i samexistens med en begynnande välbeställd elit, och som slutar med stabila nya statliga klassamhällen med en etablerad nomenklaturaöverklass.

Man skulle möjligen kunna jämföra den tvetydiga och motsägelsefulla samhällsformationen under Lenin och Mao med resultatet av de lyckade bondeupproren i det gamla Kina. Vilken klass tar makten när bondeledaren sätter sig på kejsartronen? Det är inledningsvis ett styre *för* folket med reformer för de fattiga, men det är inte ett styre *av* folket, utan av ledarna för bonderevolten. Vilka efter en övergångstid blir del av en nyinrättad feodal-byråkrat-kejsarlig klass.

I sådana svårbestämbara klassmässiga situationer verkar ett antal faktorer för att samhället ska gravitera tillbaka till ett nygammalt klassamhälle: Den kulturella trögheten – den långa traditionen av att leva i en klasshierarki. Centraliseringen som i praktiken placerar makten hos ledarelit. Samt förstås frestelsen att utnyttja sin maktställning till att *även* skaffa sig särskilda förmåner. Koncentrationen av makt och resurser skapar så den nya klassen.

Det uttalade slutmålet 1917 och 1949 var det klasslösa samhället (kallat kommunism), men den revolutionära processen ledde istället till klasstyre. Något liknande har faktiskt hänt långt tidigare i historien (vilket vi kan dra lärdomar ur).

Nämligen när det småskaliga, egalitära (jämlika) och demokratiska jägarsamlarsamhället (mänskligheten levde i under större delen av sin historia) efterträddes av det storskaliga, elitära (ojämlika) och despotiska klassamhälle som kom med jordbruket och agrarimperierna för drygt 10.000 år sedan.

Vad kan vi lära oss genom att jämföra den *tidiga historiska* övergången från klasslöst till klassuppbygge (när jägarna blev bönder), och den *moderna* dito som skedde när realsocialismen så snabbt spårade ur?

Jo, anser jag, i båda fallen samma storskaliga centralisering av makt och resurser – politiskt, ekonomiskt, militärt, administrativt, kunskapsmässigt, informationsmässigt. Alltså precis det motsatta som skedde under den socialistiska Pariskommunen när samhällsförloppet var exakt det *motsatta* – i riktning mot decentralisering och jämlikhet på alla fronter. Det är så klassamhällen *konstrueras* respektive *dekonstrueras* som jag förstår det.

Storskaligheten i de toppstyrda hierarkiska och byråkratiska jordbruksimperierna innebar bland annat att enbart agrarelitens kunde kommunicera och organisera sig över hela riket. Jämför med de små jägarsamfundet där alla kände alla (inte minst de stamutsedda ledarna), med de nya isolerade bondbyarna där jordbrukarnas interna kontakter bröts av de långa avstånden i riket, och från den avlägsna eliten i huvudstaden. Folket-jägarna kunde styra sig själva, det kunde inte folket-bönderna. Demokrati blev diktatur.

I socialistländerna fanns *potentiellt* helt andra möjligheter för folket till organisering och kommunikation. Men det omöjliggjordes av den monopolistiska partidiktaturen som inte tillät fri debatt, fria media, fri organisationsbildning eller ens fria kommunikationer (som förbud att lämna arbete och bostadsort). Lägg därtill den hemliga terrorpolisen som skickade dem med förbjudna åsikter till de hårda strafflägren.

Arbetsdelningen och specialiseringen i agrarimperierna, tillkomna i effektivitetssyfte, verkade också maktkoncentrerande – politiskt, ekonomiskt, militärt, administrativt, kunskapsmässigt och informationsmässigt som tidigare räknats upp.

Stater (med våldsmonopol) uppstod av *funktionsskäl*, men också av *konfliktiskäl* för att hantera de nya motsättningarna mellan den rika eliten och den fattiga massan. Vapeninnehavet gick genom funktionsspecialiseringen från folket till eliten, en ödesdiger utveckling.

Resonemanget om vikten av genomförbar och fri *kommunikation* för folklig organisering bidrar också till att förklara varför en begränsad men viktig politisk demokrati har återkommit till världen sedan den amerikanska revolutionen 1776 (med förelöpare i den tyska bonde-revolutionen på 1500-talet och den engelska revolutionen på 1600-talet).

Det moderna samhällets tryckkonst, böcker, läskunnighet, vägar, kanaler, järnvägar, telegrafer, telefon, radio, teve, mobiltelefoner, internet, nationalspråk, internationalspråk (engelska), urbanisering, fabriker och andra stora arbetsplatser, caféer etcetera har gjort det materiellt möjligt för folket att åter ena sig (på en högre storskaligare nivå), formulera en gemensam politisk vision, och kämpa tillsammans för bättre villkor.

Nya moderna ideologier som nationalism och socialism har även de förenat folket i ”föreställda gemenskaper” som *nation* och *klass*, vilka kan driva massornas kollektiva politiska projekt på nationell nivå (om än inte på kontinental (EU) och global nivå i någon större utsträckning).

Folket, som förr var byn och stammen (senare även religion och etnicitet), har kunnat konstitueras sig själv som folket lika med riket/nationen. Därmed har de trots högerens och bourgeoisens hårda motstånd (idag bortglömt) kunna genomdriva politisk demokrati – men inte ekonomisk demokrati. Därav dagens dubbelmaktsliknande situation med nationell demokrati (folkmakt) jämsides med ekonomisk diktatur (kapitalism).

Nu går jag än djupare i mitt försök till snabbutredning av hur klassamhället skapas, återskapas och möjligen avskaffas. Dags för ”den vetenskapliga socialismen” att komplettera ekonomi och samhällsvetenskap, med evolution och naturvetenskap. Ekonomisk materialism med evolutionär materialism. Dags att leta efter den mänskliga naturens rötter, att söka den biologiska grunden till våra medfödda beteendetendenser.

Vi vet ju dessutom att borgarnas och vanligt folks ständiga favoritförklaring till att socialismen gick under är att citat ”Socialismen är en vacker idé, men den fungerar inte i verkligheten för den går emot människans själviska natur.” Hur många generationer av vänstermänniskor har inte fått höra detta till leda?

Därför har vänstern fått en besvärlig och långvarig låsning när det gäller vad de i politisk korrekthet kallar ”reaktionär biologism”. Ändå visar modern *evolutionspsykologi* sedan ett halvt sekel tillbaka att föreställningen att människan har en i grunden självisk natur med enbart ett tunt lager av kulturell civilisationsfernissa av osjälviskhet ovanpå, helt enkelt inte stämmer!

Varken vänsterns ljusa (läs Rousseau) eller högerens mörka (läs Hobbes) bild av det mänskliga beteendets natur stämmer. Sanningen ligger inte oväntat däremellan. Människan är (enligt evolutionär, genetisk och hjärnforskning) såväl ”ond” som ”god”, egoistisk som osjälvisk, konkurrerande som samarbetande, individualistisk som kollektivistisk. Enbart förekomsten av dessa semantiska motsatspar inom alla språk visar ju rimligen på att människan befinner sig i fältet mellan dem (som individ och som grupp).

Det är den omgivande miljön – i första hand den mänskliga *kulturen* – som avgör vilka av dessa olika naturliga böjelser som kommer att dominera i samhället. Därav den stora variation i samhälls- och kulturformer vi kan se i tid och rum hos mänskligheten. Men samtliga beteendedispositioner kommer alltid att finnas kvar i människopsyket (om vi bortser från eventuell framtida människoavel och genterapi, hemska tanke).

Vilka beteendebenägenheter som kommer att bli starkare avgörs av våra egna val av samhällsstruktur. När det gäller det ämne vi intresserar oss för här kan vi i demokratisk ordning välja att placera oss någonstans på skalan mellan ett *klassamhälle* och ett *klasslöst* samhälle.

Vill vi ha det förre danar vi ett samhälle som lockar fram den hierarkiska elitistiska *aphögern* inom oss. Vill vi ha det senare uppför vi ett samhälle som lyfter fram den jämlika egalitära *jägarvänstern* vi också har inombords.

Men nu går jag de historiska händelserna i förväg med de två nya termerna (det blir lite repetition nu också). Vad kan vi lära oss om vi går tillbaka till vår långa biologiska historia, till vårt ursprung som apliknande sociala däggdjur?

Jo, att människan varken är *ultrasocial* kollektivist (som myrorna), eller *solitär* individualist (som exempelvis tigern). Hon är ett grupplevande däggdjur av samverkande individualister, mellan vilka konkurrens och samarbete existerar samtidigt. Vi tjänar på gemensamma aktiviteter som jakt och skydd/försvar – samtidigt som vi är rivaler om mat, sex, makt, status och olika resurser.

För att mildra och lösa de oundvikliga flockkonflikterna i en sådan grupp, i ett sådant samhälle, har vi och andra sociala djur ”uppfunnit” (= har evolutionen utan planering och medveten tanke lett fram till) *den sociala hierarkin* som fredsskapande beteendesträvan.

Människan kommer från en lång rad av sociala hierarkiska däggdjur. Ja, enligt vissa forskare var redan dinosaurierna sociala hierarkiska djur. Senast fördes den sociala hierarkin som beteendetendens vidare från våra med aporna gemensamma förfäder till såväl aporna som till oss människor.

Social hierarki möjliggör samfällt grupparbete genom att alla underordnar sig *alfahannarna*, och accepterar att de starkaste & smartaste & mest socialt kompetenta & ”bäst anpassade” (en del av ”survival of the fittest”) individerna i gruppen får mer makt. Och därmed mer än de andra av viktiga resurser för överlevnad (mat) och fortplantning (sex). De latenta konflikterna undviks till priset av social ojämlikhet.

Våra apliknande däggdjursförfäder levde alltså troligen – som många av dagens apor – i hierarkiska, despotiska och ojämsställda flocksamhällen behärskade av alfahannar. Dessa härskade dock inte alltid i eget intresse utan kunde även ha en positiv funktion som ledare, beskyddare och konfliktlösare i gruppen. Hierarkin möjliggjorde inre fred och samordning i gruppen.

Bland aporna är vi människor mest släkt med de mer hierarkiska schimpanserna, samt de mycket mindre hierarkiska bonoboerna. Vissa av dagens forskare menar dock att det även bland schimpanserna har skett en utveckling bort från hierarkibildning

Liksom hos dagens schimpanser fanns det förmodligen hos våra apliknande förfäder en första början eller *ansats till demokrati* (flockmakt, folkmakt) genom att flocken delvis kunde påverka vem eller vilka som kunde stiga till positionen som alfahanne (eller störtas därifrån). Om så är fallet har människor, bonoboer och schimpanser alla ärvt en protodemokratisk tendens från våra gemensamma förfäder.

Det är också evolutionärt möjligt att det skett en parallell utveckling mellan schimpanser, bonoboer och människor så att alla tre arter var och en för sig förändrats i riktning mot mindre hierarki och mer protodemokrati. Parallell utveckling av egenskaper är inte ovanligt i evolutionära sammanhang.

De nya beteendetendenserna till jämlikhet och ”demokrati” möjliggjordes genom ökad (speciellt social) intelligens och kommunikationsförmåga som tillät de underordnade aporna respektive förmänniskorna att koordinera och samordna sig som grupp gentemot alfahannarna.

Då evolutionen gick vidare och vi blev människor gjorde vår ökade *kognitiva och sociala intelligens* att gruppmajoriteten kunde samarbeta än mer för att undvika underordningen under alfahannarna. Slutligen kunde flocken/stammen som helhet ta makten från alfahannediktaturen.

Vi uppnådde då det ”urkommunistiska”, demokratiska och jämlikajägarsamhället (som dock inte var ett paradiset om nu någon tror det). Större delen av människans historia utgörs av jägarsamlartiden, så uppenbarligen har den haft gott om tid på sig att forma oss på ett mycket djupgående sätt.

Egalitarismen (jämlikhetstanken) blev samhällsideologi i stammen. De tendenser till alfahannedominans och hierarkibeteende som självklart fanns kvar bekämpades med skämt, ironi, förlöjligande, utskällning och liknande. Det är nämligen vad som sker än i dagens jägarsamhällen – exempelvis hos khoisan i Kalahariöknen i Afrika.

Hjälpte inte det fanns/finns den allmänna (manliga) *folkbeväpningen*. Jaktvapnen jämnade/jämnar ut oddsen mellan fysiskt starka och svaga individer, och mellan massan och de elitister som skulle vilja ställa sig ovanför de andra. Med vapnets hjälp kunde/kan man hota, fördriva och till och med döda de som vägrade acceptera det jämlika samhället. En hård men rättvis Jantelag.

Vår nedärvda ”djuriska” beteendetendens till social hierarki och statussökande är *det första fröet till klassamhället*, dess urgrund (*inte* den juridiska ägandeformen kallad *privategendom* som Marx och Engels samt vänsterfolk före och efter dem menat). Klassamhällets rötter är alltså djupare än människan som djurart. Dess ursprung är tidsmässigt långt långt bortom människouppfinningen *privategendom*.

Klassamhällets *form* är en social och *kulturell konstruktion*, men *benägenheten* att forma sociala statusojämlika grupphierarkier är en *biologisk essens*. En del av vår givna människonatur. Den socialistiska framtidsutopin om ett evigt och ohotat klasslöst överflödssamhälle (kommunismen) förblir alltså en dröm. Faran för ny klassbildning kvarstår *för alltid*.

Hur lyckades då jägarna-samlarna skapa ett jämlikt samhälle? Ett sätt att förklara det är att alla i och för sig ville bli alfahannar, men för det var chansen liten. Däremot var risken stor att bli hunsad och dominerad av en annan alfahanne. Då var det bästa alternativet att undvika såväl överordning som underordning.

Jämlik flocksamverkan blev lösningen på problemet. Människans intelligens och sociala förmåga vad gäller grupsamverkan, kopplat till organisations- och kommunikationsförmågan (språket), samt allmän beväpning möjliggjorde som sagt att den jämlika stammen blev det nya levnadssättet.

Som alltid i evolutionära sammanhang fanns ingen medveten planering bakom. Det nya grupp-beteendet var helt enkelt det lämpligaste sättet för individerna i flocken att överleva. Och inte bara det – det jämlika grupplivet gjorde människan till jordens mest framgångsrika djurart.

Senare blev med största sannolikhet även jämlikheten omvandlad till en medfödd *genetisk* mänsklig beteendetendens, en lika självklar del av vår människonatur som hierarkibildning. Jägarsamhället blev det första klasslösa samhället i historien. Även här kan det förstås sägas att det klasslösa samhällets form är en social konstruktion medan den mänskliga dispositionen till jämlikhet är en biologisk essens.

Därmed hoppas jag ha förklarat vad jag menade tidigare när talade om att vi alla har en egoistisk, konkurrerande och hierarkisk *aphöger* (egentligen apliknande människo-förfäderhöger) inom oss, vid sidan av en osjälvisk, samarbetande och jämlik *jägarvänster*. Dessa två rivaliserande böjelser (däggdjursarvet och förmänniskoarvet) varierar dessutom mellan olika människor, visar ny forskning.

En del människor föds med åsiktstendenser till vänster, andra till höger. De har alltså olika starkt av tendenserna till hierarki respektive jämlikhet som beteendestrategi i samhället. Inget konstigt med det – evolutionen verkar via individuella skillnader och urval.

En sidokommentar. Forskare har framkastat tesen att de som utvandrade till USA hade övervikt av de mer hierarkiska och individualistiska (jag-orienterade). Det kan förklara varför USA är det enda utvecklade landet i världen utan ett starkt socialistparti. Senare tillkom kulturell överbyggnad, typ ”Den amerikanska drömmen” om personlig rikedom och framgång.

Med jordbrukssamhället kom, som jag berättat, centralisering, storskalighet, arbetsdelning och specialisering. För samhällsmakten vitala kontrollfunktioner, som beslutsfattande och krigsmakt, koncentrerades till den nya framväxande överklassen. Resultatet blev att vanliga människor inte längre kunde organisera sig, kommunicera eller inneha tyngre vapen.

De vanliga människorna splittrades ohjälpligt upp. De presumtiva alfahannarna kunde inte längre kontrolleras. De nya samhällsliga och kulturella betingelserna gynnade människans hierarkitendens och missgynnade hennes jämlikhetstendens. Slavsamhället och feodalismens/imperiedespotismens trälsamhälle blev konsekvensen.

Med det moderna industrisamhället uppstod däremot åter, som jag tidigare beskrivit, gynnsamma betingelser för ett mer demokratiskt och jämlikt samhälle. Klasssamhället kvarstod men balanserades i allt fler länder av den moderna politiska demokratin. Historien gjorde, som en forskare skrivit, en ”U-turn” – från jägar demokrati via jordbruksdiktatur till industridemokrati.

Vad kan vi då lära oss av detta när det gäller realsocialismens sammanbrott?

Jo, att man under socialismens uppbyggande bibehöll och till och med vidareutvecklade samma statliga samhällsstrukturer som upprätthöll klassamhället under jordbruksimperier och industrikapitalismen; storskalighet, centralisering och hierarkisk arbetsdelning. Man skulle avveckla staten, men förstärkte den.

Storskaligheten ser jag som socialist som en mycket olycklig vänstertradition, ärvd av den i mångt och mycket av marxismen beundrade kapitalismen, och kopplad till den deterministiska marxistiska historieuppfattningen. Alltså tron på en ödesbestämd utveckling av nya nivåer av ständigt mer avancerade och storskaliga samhällen. Där de fåtaliga kapitalistiska storbolagen slutligen ersätts av den enda aktören, staten. Socialismen som en slags statlig superkapitalism, som planerar produktionen än mer än de multinationella företagen redan gör.

Men även om man kan se en historisk tendens till större samhällsskala finns det ingen vetenskap i att göra det till en naturlag giltig för framtiden, Vi människor kan själva bestämma vår framtid. Det är ju själva vitsen med demokratin, och grundbulten i socialismen som ju vill utveckla demokratin ytterligare till ekonomin och vardagslivet. Vi kan välja mellan gräsrotter & småskaligt, och toppstyrt & storskaligt.

När det gäller arbetsdelning/specialisering finns däremot ett gammalt socialistiskt ideal att utjämna motsättningen mellan stad och land, och mellan kroppsligt och intellektuellt arbete. I Maos Kina och i dess allierade Albanien gjordes också vissa försök att utjämna klyftan mellan fysiskt och andligt arbete.

Studenter, intellektuella och tjänstemän fick delta i kroppsarbete. Från mitt eget studiebesök i Albanien med Kommunistiska partiet 1973 minns jag att de valkar dessa fick i händerna kallades ”barriärer mot revisionismen” (alltså mot socialismens urartning i nya klassamhällen).

Men i stort under realsocialismen praktik fortsatte man med den storskaliga, centraliserade, hierarkiska specialiseringen som bildade bas för det nya ”röda” klassamhället. Detta genom att lägga makten i händerna på en liten minoritet. En elit som kontrollerade staten.

Tariq Ali menar att realsocialismens sönderfall kan ha att göra med att det krävs en längre övergångstid från kapitalism till socialism än tidigare tänkt. Men sovjetsystemet var ju ingen början på en övergång, bara ett nytt slags klassamhälle, till och med värre för arbetarklassen är den borgerliga demokratiska kapitalismen.

Ännu sämre utfaller jämförelsen om man ställer realsocialismen mot de tidiga socialdemokratiska folkhemmen. Arbetarklassens majoritet valde rätt som föredrog socialdemokratisk reformistisk ”borgerlig demokrati” (= demokrati), framför kommunistpartileds stalinistisk ”socialistisk demokrati” (= diktatur).

Författaren tar också upp ett tidigmarxistiskt tema att socialismen bara kan byggas i utvecklade länder, så att en snabb övergång kan ske till ett överflödssamhälle. Vilken dålig tilltro till människan och den socialistiska tanken. Om jägarna kunde bygga jämlika samhällen för över 10.000 år sedan, borde inte vi kunna klara av det idag?

Dessutom skulle utvecklade samhällen innebära att kapitalismen först fick totalkolonisera hela jorden innan den kunde efterträdas av socialismen. Då bortser man helt (som i boken) från de problematiska frågorna om *miljö, klimat och ständig tillväxt*.

Kapitalismen var kanske inte ett progressivt steg framåt för mänskligheten (och socialismen ytterligare ett), som vänstern trodde. Till och med världsbanken varnar numera för en kommande katastrofal global uppvärmning på fyra procent. Halterna av klimatuppvärmande växthusgaser slår nya rekord. Den tillväxtberoende marknadskapitalismen har nått vägs ände.

Realsocialismen och dess statskapitalistiska efterföljare var och är, liksom den västliga privatkapitalismen, delar av samma ekologiska återvändsgränd. Världen behöver desperat ett äkta socialistiskt alternativ till den nyliberala rovdriften på människor och på jorden. Ett alternativ som kan kombinera lokal makt och produktion med viss global samordning och planering.

Realsocialismen, däremot, förtryckte inte bara människor, utan även djur, natur och miljö. Marxismen-leninismen var fast i samma ekologiskt ohållbara ideal av ständig materiell tillväxt som kapitalismen var. En ny socialism måste alltså slå sig samman med och lära av den gröna miljörelsen – som jämställda partners i den nödvändiga rödgröna omställningen av ekonomi och samhälle.

Socialismen bör helt enkelt göra sig av med sin betoning av ständig materiell tillväxt som den ärvt från kapitalismen. Om den nya socialismen dessutom lägger mer av tonvikten på decentralism och småskaliga samhällslösningar kommer den att klara av att alliera sig med den globala, alternativa och småbonderörelsen som eftersträvar samma sak. Röda och gröna kommer att sträva åt samma håll. Plats för en äkta arbetarbondallians.

Den här recensionen började med att argumentera för att orsakerna till samhällskrascherna i öst var mer djupgående än Tariq Ali verkar anse. Senare förkovrade den sig i frågan om hur en nytändning av socialismen skulle kunna förverkligas.

En viktig punkt i sammanhanget är, menar jag, *frågan om staten*. Statens kärna i marxistisk ideologi är våldsapparaten. Alltså polis och armé. Överklassen härskar dels genom sin ideologiska kontroll över samhället, dels i yttersta fall genom sitt våldsmonopol. ”Staten och Kapitalet sitter i samma båt” (anarkister, syndikalister och liberaler har en poäng i sin statskritik).

Bara titta på nyheterna vad som händer nästan varje gång ett folk kämpar på allvar för sin befrielse – polis och armé slår ner dem. Makt sitter i spjutspets ände, som Gustav Vasa sa. Eller som Mao Zedong sa: ”Makt växer fram ur mynningen på en gevärspipa”, samt ”Alla länder har en armé, sin egen eller någon annans”.

Samma i de realsocialistiska nya överklasssamhällena. I ett socialistiskt samhälle bör alltså vapnen vara i hela folket händer, precis som under jägartiden. En återgång till allmän värnplikt och värnpliktsarmé är självklarheter, en utökad roll för lokala hemvärn en annan lösning. Kanske värnplikt även i polisen (varför inte i hela den offentliga sektorn?).

En fredlig vapenfri värld är förstås slutmålet, men på kortare mer realistisk sikt bör man, liksom under Pariskommunen, eftersträva olika former av allmän folkbeväpning i kollektiva former (inte farligt individuellt som i USA). Det är folkmaktens yttersta garant. Ett väpnat folk kan inte besegras. För att garantera *folkets stat* bör statens kärna, våldsmonopolet, vara i folkets egna händer.

Vidare. Som jag ser det bör en framtida human socialism med nödvändighet vara politiskt, socialt, kulturellt och ekonomiskt demokratisk – med statliga, kommunala, kooperativa, familjeägda och arbetartjänstemannastyrda, löntagarägda och intraprenad-företag. Vara feministisk och antirasistisk. En frihetsrörelse.

Den bör vara småskalig, decentralistisk, fredlig och ekologisk. Göra allvarliga försök att utjämna klyftan mellan kroppsarbete och tjänstearbete (säkert bra också för folkhälsan). Bygga folkmakten underifrån, från gräsrotterna och uppåt. Lokal makt före global dito.

Statsmakt bör och måste finnas på olika nivåer; lokal, regional, nationell, kontinental och global. Beslut och samordning behövs på alla dessa nivåer. Men subsidiaritetsprincipen bör gälla på allvar – besluten bör fattas på lägsta möjliga nivå.

Europasamarbete mellan syskonationer, ja. Men EU har blivit ett monster av elitism, centralisering, storskalighet och ogenomtränglig byråkrati. En världsregering & världsstat skulle innebära en fasansfull risk för maktkoncentration och tvångsövergrepp. Makten måste komma nerifrån gräsrotterna och motvilligt, kritiskt och med förbehåll delegeras uppåt. Internationalism bör betyda alla nationer i samarbete.

Dagens informationsteknologi öppnar också fantastiska möjligheter för att ersätta smal byråkratisk vertikalism med bred folklig horisontalism. Många beslut på högre nivåer kanske kan tas i lokala, regionala och nationella nätverk av jämlika partners. Varför skulle inte typ länstrafiken kunna organiseras av kommunerna i samverkan, järnvägen av regionerna/länen/landskapen i samverkan, flyget av nationerna i samverkan etcetera.

Ju lägre ner makten och makthavarna befinner sig, ju lättare att kontrollera. Av effektivitetsskäl måste vissa ha mer makt än andra, men då ska de kunna nås av folkets kritik. Om vi kan träffa dem i vardagen kan vi lättare förhindra att de blir snyltare, att de går från att tjäna folket till att låta sig betjänas folket.

Grönvänstern bör erbjuda ett positivt samhällsalternativ, inte bara i framtiden, utan i första hand här och nu. Kanske är de spridda embryon till ekosocialism som spontant uppstår här och där en av många möjliga vägar, som komplement till parti- och rörelseorganisering. ”Låt hundra blommor blomma”, som ordförande Mao sa. Men på allvar den här gången.

Hans Norebrink (3 februari 2013)